

Ігор ЧЕБОЛДА, к. геогр. н., доцент
Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка

ПОТЕНЦІАЛ ЛІСОВИХ РЕСУРСІВ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ – ОБ’ЄКТ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ РЕГІОНУ

Сучасні складні політичні умови в країні створили передумови для розвитку в регіонах, зокрема західних, еко-туризму-підприємництва, який базується на використанні природних ресурсів, у тому числі лісових. Соціально-економічна ситуація, яка склалася в Україні в період війни, обумовила переорієнтацію інтересу окремих груп населення до екотуризму, зеленого туризму, оскільки відпочинок на морі тимчасово не доступний. Звичайно, можна стверджувати, що екологічний туризм завжди цікавив українців.

Під екотуризм розуміють вид активного відпочинку у межах неторканих природоохоронних територій, де поряд із науково-пізнавальними, культурно-виховними і спортивно-оздоровчими функціями акцентується увага на зв'язках між природними і соціальними середовищем, на наслідках антропогенного тиску, набуваються навички гармонійних стосунків природи і людини. Принциповим критерієм екотуризму є те, що відбувається у природному середовищі, тобто це природно-орієнтований туризм. Сутність його полягає в акцентуванні уваги не тільки на виді рекреаційної діяльності, алей на характері впливу туризму на довкілля та ступені відповідальності як туристів, так і організаторів щодо збереження природного середовища [4]

На сучасному етапі вивчення розвитку екологічного туризму займаються вітчизняні вчені у галузі туризму, зокрема і екологічного: О.Бейдик, М. Біржаков, О. Дмитрук, С. Дмитрук, А. Кузишин, Ю. Зінько, П. Царик, Т. Лужанська, С. Махлинець, М. Рутинський та ін. У наукових роботах цих авторів відзначається важливість вивчення одного з перспективних напрямів розвитку і діяльності туристичної сфери і економіки України загалом – екологічного туризму, його організації управління, а також культурної цінності екотуризму, як для жителів певної природної зони так і для туристів.

Варто зазначити, які види екотуризму існують: науковий (з освітньою метою); активний (піші походи, велопрогулянки, альпінізм); історичний (ознайомлення з етносами та їх культурою); подорож до природних резерватів (парки, заповідники); агротуризм (орієнтований на засоби для збереження землі).

Об'єктом нашого дослідження є Тернопільська область, яка відзначається наявністю значних диспропорцій у розвитку господарства, нерациональністю структури виробничого комплексу та використання потенціалу лісових ресурсів.

Предметом дослідження є потенціал лісових ресурсів (ПЛР), його територіальна специфіка. Основні завдання, що ставляться у даній статті - аналіз компонентної структури ПЛР Тернопільської області, прогнозування сталого розвитку території на основі забезпеченості лісовими ресурсами, а також їх оптимальне використання як об'єкту екологічного туризму.

Сучасні ліси Тернопільщини – це зелені скарби, набуті клопіткою працею декількох поколінь лісівників області. І ліс віддячує людям сторицею, виконуючи самим своїм існуванням найрізноманітніші корисні функції – водоохоронні, ґрунтозахисні, санітарно-гігієнічні, естетичні, а також використовуються для цілей екотуризму.

Тернопільська область відноситься до малолісистих областей України. Площа земель лісгосподарського призначення області становить 201,4 тис.га, з них 183,2 тис. га земель, вкритих лісовою рослинністю. Лісистість області становить 13,3% [2]. За останні десятиріччя показник лісистості території Тернопільської області зростає, але він ще не досягнув оптимального рівня, розрахованого для цього району (17,8%). На одного жителя області припадає 0,19 га вкритих лісом земель.

Ліси на території області розташовані нерівномірно [1] та зосереджені, в основному, у північній (з переважанням соснових деревостанів) і північно-західній частині (бук, граб), де лісистість досягає 20-25%, а також у південній частині (дуб, граб), де лісистість досягає 14-18%.

Розподіл загальної площі земель лісового фонду області за відомчою підпорядкованістю: підприємства Держаного агентства лісових ресурсів України, державні лісгосподарські підприємства - 157,7 тис. га (78,3%); органи місцевого самоврядування (ліси

державної власності) - 23,6 тис. га (11,7%); землі державної власності, які не надані у користування - 9,8 тис. га (4,9%); Міністерство інфраструктури України - 3,7 тис. га (1,8%); інші лісокористувачі - 6,6 тис. га (3,3%).

За останні 5 років загальна площа земель лісогосподарського призначення зросла на 0,8 тис. га. Запас деревини в лісах оцінюється в межах 32,31 млн м³. Середній запас на 1 га в лісах управління становить 223 м³. Середній приріст на 1 га вкритої лісом площі 3,63 м³. Середній вік деревостанів 62 роки, відбувається поступове старіння лісів, що впливає на їх санітарний стан. Площа вкритих лісовою рослинністю ділянок становить 145,1 тис. га.

Розподіл лісів за категоріями в залежності від основних виконуваних ними функцій: ліси природоохоронного, наукового та історико-культурного призначення - 42,8 тис. га (29,5%); рекреаційно-оздоровчі ліси - 25,0 тис. га (17,2%); захисні ліси - 18,1 тис. га (12,5%); експлуатаційні ліси - 59,2 тис. га (40,8%).

Вікова структура вкритої лісом площі: молодняки - 25,6 тис. га (17,6%); середньовікові - 74,2 тис. га (51,1%); пристигаючі - 22,4 тис. га (15,5%); стиглі і перестійні - 22,9 тис. га (15,8%).

Розподіл за основними лісоутворюючими породами: хвойні - 20,5 тис. га (14,1%); твердолистяні - 119,5 тис. га (82,4%); м'яколистяні - 4,8 тис. га (3,3%); інші деревні породи та чагарники - 0,3 тис. га (0,2%).

Породний склад: хвойні - 5,57 млн м³ (17,2%); в тому числі: сосна - 4,61 млн м³ (14,3%); ялина - 0,4 млн м³ (1,2%); модрина - 0,5 млн м³ (1,5%); твердолистяні - 25,71 млн м³ (79,6%);

в тому числі: дуб - 16,72 млн м³ (51,7%); бук - 3,35 млн м³ (10,4%); ясен - 1,90 млн м³ (5,9%); граб - 3,08 млн м³ (9,5%); м'яколистяні - 0,99 млн м³ (3,1%);

в тому числі: береза - 0,58 млн м³ (1,8%); осика - 0,02 млн м³ (0,06%); вільха - 0,20 млн м³ (0,6%); інші деревні породи та чагарники - 0,04 млн м³ (0,1%).[2].

Провівши дослідження компонентної структури лісових ресурсів Тернопільської області, на основі потенціалу лісових ресурсів, дало можливість вивчити співвідношення порід дерев в розрізі лісових господарств. При цьому досягається як якісна так, і кількісна характеристика співвідношень видів лісових ресурсів. Це

закладає основу раціональному лісокористуванню в регіоні, а також активному розвитку екотуризму.

Отже, найбільший потенціал лісових порід в області має дуб (66,44%), бук (14,95%), сосна (9,4%). Найменший – осики (0,01%)
Всі породи, окрім осики, поширені у всіх шести лісових господарствах, хоч і нерівномірно. Якщо розглядати компонентну структуру в розрізі лісових господарств, то спостерігається наступна закономірність: Бережанське ДЛМГ з перевагою буково-дубових порід деревини (50,49% і 41,3%); Бучацьке ДЛГ з перевагою добово-букових порід (75,71% і 14,02%); Кременецьке ДЛГ – дубово-соснові породи (50,52% і 37,24%); Тернопільське ДЛГ з перевагою дуба та ясену – 80,47% і 5,45% відповідно; Чортківське ДЛГ – дубово-соснові породи (87,82% і 4,84%); Медобори з перевагою дуба та ясену, що становить відповідно 66,68 і 18,26.

Компонентна структура ПЛР у розрізі порід деревини наступна: сосни найбільше у Кременецькому ДЛГ 69,23%, а в Медоборах всього 1,6%; модрина найбільший відсоток 44,53 в Бережанському ДЛМГ, найменше її в Бучацькому ДЛГ 1,86%; ялини найбільше в Бучацькому ДЛГ 30,68%, найменше – 3,68% в Медоборах; дуба найбільше в Чортківському ДЛГ 28,37%, найменший відсоток в Медоборах 3,78%; ясен займає 28,71% в Кременецькому ДЛГ, 22,15% в Тернопільському ДЛГ, найменше в Бучацькому 6,1%; найбільше клена в Медоборах 30,95%, а найменше в Бережанському ДЛМГ 3,98%; буку найбільше в Кременецькому ДЛГ 31,42%, а найменше в Чортківському ДЛГ 8,49%; вільхи найбільше 31,73% в Кременецькому ДЛГ, а в Бучацькому ДЛГ – 26,51%, найменше вільхи в Медоборах 4,87%; граб поширений найбільше в Чортківському ДЛГ 23,39%, найменше його в Медоборах 10,42%; осики найбільше в Тернопільському ДЛГ 61,72%, а в Чортківському осика відсутня.

Отже, виходячи з розподілу лісів за категоріями в залежності від основних виконуваних ними функцій в Тернопільській області наявні всі види екотуризму. Особливо можна відзначити подорож до природних резерватів (парки, заповідники, тощо).

В Тернопільській області представлені всі категорії природо-заповідного фонду. Особливий інтерес для туристів представляють: природний заповідник «Медобори» (площа 9516,7

га); національні природні парки «Дністровський каньйон» (11730,3 га) та «Кременецькі гори» (6951,2 га).

Природний заповідник «Медобори» на 90% вкритий лісом, це – близько 950 видів рослин. Представлено 224 види тварин. Саме головне, для туристів розроблено 3 екостежки протяжністю 13 км: до рукотворної печери "Пуща відлюдника" та науково-пізнавальні на гори Гостра й Богит. На території "Медоборів" є ряд стародавніх історичних пам'яток, зокрема різнотипні городища-святилища X-XIII ст. (Богит, Говда, Звенигород). На території заповідника розкинулися неповторні природні комплекси: Товтровий кряж (колишній підводний риф Сарматського моря) та бокові останці (бічні горби), каньйоноподібні долини, печери, ліси, степові та наскельно-степові ділянки та цінні рукотворні історико-культурні об'єкти, яких більше немає в Україні. Одним із своєрідних символів заповідника є ясенець білий, який в народі називають неопалима купина [5].

Національний природний парк «Дністровський каньйон» протяжність 250 км. Національний природний парк має багато принад для шанувальників екологічного та активного туризму. У парку розроблені туристичні екологічні стежки, як наприклад, «Фарикова криничка», що прокладена через урочище Глоди (біля села Колодрібка), та маршрут «Устечко-Червоне-Нирків», на якому можна побачити рідкісних представників флори та фауни Придністер'я, а також цікаві історичні пам'ятки. В урочищі «Пустельня» можна побачити водоспад Дівочі сльози, «Грот Пустельника», попити цілющої води з джерела святої Анни, зайти під цівково-краплинний водоспад «Дівочі сльози». В урочищі «Червоне» можна подивитись на величні руїни Червогородського замку, залишки костелу Вознесіння Діви Марії, а також найбільший рівнинних водоспад України – Джуринський [6].

Національний природний парк «Кременецькі гори» простягається з північного сходу на південний захід на 60 км. Самі гори не є суцільним хребтом, а складаються з окремих підвищень – гір-останців, що є яскравим прикладом ерозійних гір. Відносні висоти сягають 200 м, абсолютні – понад 400 м. Нижня і середня частина схилів вкриті лісами штучного походження. Усього в парку зростає 53 види рослин та 53 види тварин, занесених до

Червоної книги України. Аналіз структури земельних угідь засвідчує абсолютне домінування лісових угідь, яких у структурі земельного фонду Парку – 96,4 %, на всі інші категорії земель припадає 3,6 %. У національному парку для мандрівок туристів розроблено 12 маршрутів протяжністю 223 км [7].

Отже, виходячи з проведеного аналізу потенціалу лісових ресурсів Тернопільської області, можна виділити основні напрями удосконалення екологічного туризму в регіоні в умовах ринкових відносин: формування і розвиток рекреаційних спільних підприємств і курортних вільних економічних зон; організація та управління екотуристською діяльністю; сприяння розвитку матеріальної бази екотуризму; створення нових ефективних форм рекреаційного господарювання; створення нових природоохоронних територій; забезпечення пріоритетів рекреаційного господарства і курортного природокористування в розвитку господарського комплексу; рекламно-інформаційне забезпечення просування вітчизняного екотуристського продукту на внутрішньому та зовнішньому ринках; робота з місцевим населенням; розвиток малого бізнесу, пов'язаного з екотуризмом; активізація міжнародного співробітництва в дослідженні, використанні і охороні рекреаційних ресурсів.

Екологічний туризм дасть можливість поповнити державний бюджет. Це говорить про те, що, підтримуючи розвиток екологічного туризму в Тернопільській області, можна поєднувати не тільки туризм з екологічними заходами, але і при цьому значно покращити економічний статус регіону.

Література:

1. Заставецька О. В. Тернопільська область: географічні основи комплексного економічного і соціального розвитку. – Львів, 1997. – 211 с.
2. Лісове господарство Тернопільщини. Тернопільське обласне управління лісового та мисливського господарства. <https://ternopillis.gov.ua>
3. Царик Л., Кузишин А., Царик П., Кузик І. Екотуристичні передумови розбудови рекреаційних послуг в Тернопільському регіоні / Міжнародний науковий журнал «Грааль науки» № 12-13, 2022
4. Явкін В.Г., Руденко В.П., Король О.Д. Проблеми географії та менеджменту туризму: Монографія. Чернівці: Рута, 2006. 260 с.

-
5. <https://wownature.in.ua/parky-i-zapovidnyky/pryrodnyy-zapovidnyk-medobory-ternopilska-oblast/>
 6. <https://irp.te.ua/dnistrovs-ky-j-kan-jon-natsional-ny-j-pry-rodny-j-park/>
 7. <https://kremgory.in.ua/pro-park/>

Надія СТЕЦЬКО к. геогр. н., доцент,
*Тернопільський національний педагогічний університет
імені Володимира Гнатюка*

ОСОБЛИВОСТІ ЕКОЛОГІЧНОГО ТУРИЗМУ У НАЦІОНАЛЬНИХ ПРИРОДНИХ ПАРКАХ УКРАЇНИ

Актуальність дослідження. Природоохоронні території відіграють особливу роль у туристичному бізнесі. Власне відвідувачі та споживачі туристичних послуг у національних природних парках є основою екологічного туризму. Дослідження поняття “екологічний туризм” та з’ясувати рівень його розвитку в Україні, а також виділення перспективних регіонів щодо залучення до цього виду діяльності. Публікації з цього актуального напрямку розвитку туризму стають більш численнішими. Однак у статті порушується низка нових розумінь і тлумачень та напрямків розвитку екологічного туризму в Україні.

Метою дослідження є розглянути особливості функціонування туристичної діяльності у природоохоронних територіях, а саме у національних природних парках.

Завдання дослідження. При розгляді цієї проблеми виконувались такі завдання: а) з’ясовано значення екологічного туризму у національних природних парках; б) проведено статистичний аналіз відвідуваності національних природних парків України та Тернопільської області; в) розроблено певні рекомендації щодо подальшого вирішення цієї проблеми.

Встановлення екологічного туризму тісно пов’язано з історією виділення природних територій, які є фундаментом власне його існування. У літературі досить детально викладено шлях встановлення цього наукового напрямку від класичного визначення мексиканського економіста-еколога Цеббалоса – Ласкур’є у 1980 р. і до сьогодення. Нині екологічний туризм (екотуризм) відіграє важливу роль у світовому туристичному бізнесі.